

Ceny energií jsou likvidační pro domácnosti i podniky. Volný trh selhává

SZ seznamzpravy.cz/clanek/ekonomika-byznys-trendy-analyzy-ceny-energi-jsou-likvidacni-pro-domacnosti-i-podniky-volny-trh-selhava-212264

Stačilo, aby Rusko v pátek oznámilo, že na tři dny přeruší dodávky plynovodem Nord Stream do Německa. Hned následující pracovní den v pondělí vyletěly ceny energií v Evropě na nové rekordy.

Nejde jen o plyn. Megawathodina elektřiny na burze v Lipsku v ten den překročila historickou hranici 700 eur (17,2 tisíce korun). Na pražské burze se blížila 637 eurům.

Zaskočení jsou i ostřílení energetičtí matadoři. „Trh se zbláznil, je utržený z řetězu,“ říká Jiří Feist, strategický šéf nadnárodní skupiny EP Power Europe miliardáře Daniela Křetínského.

Poznáte to na faktuře

Zdivočelé burzy časem dohoní spotřebitele. Určují ceny, za které nakupují naši dodavatelé. A ti budou muset současné rekordy promítnout do zákaznických faktur.

Burzovní ceny se na zákazníky přenášejí se zpožděním a ne plně. Tržní drahotu trochu zmírňuje nákupní strategie obchodníků i regulované poplatky za služby, spojené s dodávkou. I cena těchto služeb ovšem roste s růstem ceny komodity.

Správce rozvodné sítě ČEPS zaplatil loni za elektřinu, kterou nakupuje na vyrovnávání odchylek v soustavě, šest miliard korun. Letos ho obdobný rozsah služeb přijde na 20, napřesrok na víc jak 25 miliard.

Situace je vážná. „Evropské domácnosti ani průmysl nejsou schopny současné ceny ustát,“ varuje zvláštní zmocněnec pro energetickou bezpečnost Václav Bartuška. Energie podle něj přitom vůbec na komoditní burzy nepatří. „Energie není komodita, ale veřejný statek,“ tvrdí dlouhodobě.

Donedávna byl Bartuškův názor ojedinělý. Dnes o selhání trhu s energiemi mluví čím dál víc lidí, dokonce i z vládních kruhů. „Je to můj soukromý názor, ale měli bychom se zamyslet nad něčím, jako je cenový strop,“ říká Štěpán Křeček, hlavní ekonom BH Securities a poradce premiéra Petra Fialy.

„U plynu si zastropování nemůžeme dovolit, protože nemáme vlastní plyn, musíme ho dovážet. Kdybychom cenu nasadili nízko, hrozil by nedostatek. Jiná situace je u elektřiny, tam můžeme diskutovat o regulované ceně, která by byla přijatelná pro domácnosti i firmy a umožnila by výrobcům generovat zisk. Stabilizovalo by to situaci,“ soudí.

Zlá burza?

Česko vyrábí víc elektřiny, než samo spotřebuje. A vyrábí levně. Třetinu naší spotřeby pokrývají jaderné elektrárny, které nemusejí nakupovat emisní povolenky.

Přesto ČEZ, největší domácí producent, nabízí elektřinu na přeshraničním volném trhu, za vysoké ceny určované burzami. Přitom jde přes burzy jen část jeho produkce.

Elektřina se totiž nemusí nakupovat jen na burze, ale i rovnou od výrobců. ČEZ také velký objem elektřiny prodá koncovým zákazníkům na základě dvoustranných kontraktů nebo přes elektronické aukce. Až na třetím místě je podle mluvčího Romana Gazdíka prodej přes pražskou či německou burzu.

Potíž je v tom, že i cenu přímých kontraktů ovlivňuje burza. Vlastníci elektráren totiž nemají důvod prodávat doma levně, pokud by víc dostali na burze třeba v Lipsku. Nařídít se jim to dá těžko.

Z pohledu práva jsou polostátní ČEZ, stejně jako čistě soukromé elektrárenské skupiny Pavla Tykače a Daniela Křetínského „obchodní společnosti“. Jejich cílem je ze zákona maximalizace zisku a zvyšování hodnoty firmy. S prodejem pod cenou by museli souhlasit akcionáři.

Někdy se to i děje, protože zdivočelé burzy nevyhovují ani energetickým magnátům: nutí prodávající skládat obrovské finanční garance na vypořádání budoucích obchodů. Energetické firmy tak mají na burzách zmražený mnohamiliardový kapitál.

I proto Pavel Tykač vládě před časem navrhl prodej čtvrtiny roční produkce svých elektráren Chvaletice a Počerady za nižší předválečné ceny. Politici ale jeho nabídku nepovažovali za výhodnou a nepřijali ji.

| „Energie není komodita, ale veřejný statek.“

Na Slovensku se vládě povedlo dohodnout s místním hlavním výrobcem – firmou Slovenské elektrárne - sníženou cenu pro „zranitelné spotřebitele“ od příštího roku (detaily mechanismu se ještě řeší). Slovenskou obdobu ČEZu ale vlastní stát jen s dvěma dalšími partnery: Křetínského skupinou EPH a italským Enelem. Ti souhlasili.

V ČEZu má stát dvě třetiny akcií, o zbytek se dělí desetitisíce drobných investorů. Pokud by manažeři ČEZu kývli na prodej elektřiny pod tržní cenou, mohli by je minoritáři žalovat. Přesně to se stalo ve Francii: Vláda nařídila polostátní korporaci EDF prodej části elektřiny za zastropovanou cenu, skončilo to žalobami odborů i minoritářů. Jejichž 16procentní podíl v EDF bude muset vláda vykoupit za cenu vysoce převyšující hodnotu akcií na burze. Účet dostane daňový poplatník.

Přes všechny tyto komplikace sílí argumenty, podle nichž je třeba zdivočelou burzu obejít. „Tržní mechanismy přestaly fungovat, v takové chvíli je namístě administrativní zásah. Měly by nastoupit ochranné mechanismy, které si ovšem měla Evropa měla připravit včas. Připravené je nemá, ačkoliv jsme na riziko upozorňovali,“ říká Křetínského stratég Feist.

Kořeny drahoty: Green Deal

V názoru na selhání trhu nejsou experti zajedno. Třeba Pavel Farkač, manažer Tykačovy skupiny Sev.en Energy, tvrdí: „Právě vysoké ceny ukazují, že trh funguje. Jakkoliv jsou absurdní, po elektřině za tuto cenu je stále poptávka“. Cenový výkyv je podle něj vyvolaný pochopitelným stresem z hrozícího nedostatku plynu. Panika na burzách má tak podle něj v podstatě fundamentální základ, není iracionální.

Na čem se ale shodne většina domácích energetiků i ekonomů, kteří situaci komentují na sociálních sítích, v médiích a odborných debatách: Burzy nepanikaří jen kvůli válce. Hrozící deficit způsobila chybná evropská energetická politika, k otřesu jsme směřovali delší dobu. Ostatně třeba bývalý šéf ČEZu Jaroslav Míl či obchodní šéf Centropolu Jiří Matoušek před tím varovali už před ruským útokem na Ukrajinu.

„Hlavní problém není vyvolaný válkou, ale nebalancí evropského Green Dealu,“ shrnuje bývalý člen bankovní rady, ekonom Lubomír Lízal.

Problém byl v příliš rychlém tempu dekarbonizace. Evropské státy v minulých letech o závod zavíraly fosilní elektrárny a nasazovaly obnovitelné zdroje. Ty nejsou schopny vyrábět elektřinu celoročně, proto se Green Deal stavěl na budování záložních plynových elektráren.

V Česku sice tento proces moc nepostoupil, země má ale propojené sítě a trh s Německem. To se na dodávky levného ruského plynu spolehlo natolik, že plyn dnes Kreml používá jako účinný nátlakový prostředek. Stačí pohrozit omezením dodávek a cena letí vzhůru.

Následuje obsah vložený z jiného webu. Zde jej můžete přeskočit.

Přejít před obsah vložený z jiného webu.

S tím stoupá i cena elektřiny, která je určována náklady takzvané závěrné elektrárny - posledního zdroje, který vstupuje do sítě při zvýšené poptávce. Závěrné elektrárny jsou v Německu plynovky, proto cena elektřiny na společném trhu kopíruje plyn.

Na drahotě se dále projevuje cena emisních povolenek, kterou před několika lety záměrně zvedl evropský regulátor.

„Všichni doufali, že se dekarbonizace vyřeší pomocí plynu, protože není technologicky vyřešena akumulace energie. Bez ní to ale zatím nedává smysl, což naplno ukázala válka. Válka není primárním důvodem problému. Jen zvýraznila manipulace, ke kterým docházelo už dříve,“ říká Lubomír Lízal.

„Evropa musí zapomenout na absurdní představy o dalším rychlém odstavení jaderných a klasických říditelných zdrojů, jako jsou například uhelné. Obnovitelné zdroje je zatím nejsou schopny nahradit,“ varuje Pavel Farkač.

K důsledkům války, v níž Rusko používá plyn jako regulérní zbraň, se přidaly další letní nešťastné faktory: francouzské jaderné reaktory nejdříve stály kvůli údržbě, teď nemají kvůli suchu a horku dostatek vody na chlazení. Chybí i voda pro norské hydroelektrárny. Omezil se tak francouzský a norský export. „K tomu Němci loni odstavili jaderné elektrárny o výkonu 3,5 gigawattu a letos se chystají odstavit další,“ připomíná Farkač.

Levné elektřiny na evropském trhu tak ubývá. Fosilní zdroje, jejichž produkci prodražují emisní povolenky, jedou naplno. Cenu ovšem zvedá i nejistota ohledně budoucnosti. Spolehlivé elektrárny zajišťující stabilní výrobu se v Evropě nestaví. Uhlí nemá šanci, plyn je drahý a budování jaderných reaktorů mimořádně nákladné a komplikované.

Co s nefunkčním trhem

Likvidační vysoké ceny energií dnes řeší všechny evropské státy. Zatím nikdo nenašel ideální lék. Regulace je ošidná, přestože ji Evropská unie mimořádně povolila. Jaká řešení jsou k dispozici?

Část expertů doporučuje, aby elektřinu od ČEZu vykupoval přímo český stát, případně aby byl ČEZ přinucen prodávat elektřinu doma za nižší než tržní ceny.

Jaroslav Míl navrhl, aby stát uzavřel s ČEZem dlouhodobou smlouvu, až desetiletou. Takový kontrakt by neprodražovaly obrovské náklady na burzovní garance ani záchvaty paniky. Minoritní akcionáři ČEZu by podle Míla mohli ještě rádi vyměnit nižší zisk za stabilitu. Stejně už firmě hrozí, že stát si její zisk vezme ve formě mimořádné „válečné“ či „windfall“ daně.

Lubomír Lízal doporučuje jako možné řešení zavést exportní licence na elektřinu, kterou nespotřebují české domácnosti a firmy. Licence by se dražila v aukcích, stát by měl z exportu další příjem. „Umožnilo by to odstříhnout českou cenu od německé,“ říká ekonom.

Někteří experti doporučují nucený výkup produkce českých elektráren. Domácí elektřinu by mohl nakupovat nově zřízený státní obchodník, s nímž ostatně počítá již schválený zákon, připravený kvůli plánované nové elektrárně v Dukovanech.

Další řešení doporučuje hlavní ekonom Trinity Bank Lukáš Kovanda. Podle něj je třeba alespoň dočasně zrušit obchodování s emisními povolenkami. Ty sice jako nástroj na dekarbonizaci selhaly, zato jsou předmětem finančních spekulací, což jejich cenu žene zbytečně nahoru. „Roli povolenek jako brzdy pro fosilní paliva teď stejně plní válka. Proč zdražovat energii v této situaci hned dvěma způsoby?“ říká Kovanda.

Regulaci ceny elektřiny by usnadnilo rozdělení ČEZu a znárodnění jeho elektráren. Což je varianta, o níž vláda prý uvažuje, podle premiéra Petra Fialy jde ale o běh na dlouhou trať, takže to neřeší akutní problém.

Část ekonomů či energetiků je ale i v dnešní situaci přesvědčena, že volný trh s cenou tvořenou na burzách je dlouhodobě stále nejlepší. Za normální situace umožňuje nakupovat v zahraničí levněji než doma, konkurence obchodníků zaručuje zákazníkovi lepší pozici. Pokusy o regulaci navíc obvykle v delším horizontu vedou k nedostatku regulované komodity a tím pádem k růstu její ceny. Takto argumentují manažeři ČEZ. Také Pavel Farkač ze Sev.En před odchodem z volného trhu varuje.

Politici to neřeší

„V nefunkčním trhu se pokračovat nedá. Je nutno odpoutat ceny elektřiny pro domácí trh od cen plynu,“ říká nicméně Lubomír Lízal. „Existuje řada řešení, dá se to udělat chytře nebo hloupě, je to na politickém rozhodnutí. Pokud obyvatelstvu hrozí energetická chudoba, pokud se zvažuje nouzový stav, nelze si hrát na trh. Případné kompenzace minoritním akcionářům ČEZ za jejich újmu vyjdou stát pořád levněji, než rozpad ekonomiky,“ dodává.

Řešení je na politicích, ti ale podobným myšlenkám nepopřávají sluchu.

Potvrzuje to i premiérův poradce Štěpán Křeček. „Mezi politiky se o tom nediskutuje. Vláda zvolila metodu úsporného tarifu, který se má financovat mimořádnou daní windfall tax. Obávám se ale, že pokud se situace na trzích dál vyhrotí, narazí toto řešení na limity. Situace se zhoršuje každým dnem, měli bychom se začít bavit o tom, jestli není na místě přidat další nástroje,“ říká.

Na hašení následků energetické krize je zatím v rozpočtu na tento a příští rok vyčleněno celkem 66 miliard korun. Téměř jistě nebudou stačit. A příčiny drahoty nezmizí.

Většinu řešení směřujících k regulaci či obejití trhu nemůže Česko dělat na vlastní pěst, musí je konzultovat v Bruselu. I v Evropě ale diskuse o trhu sílí. „Katastrofa už nastala. Hlavní otázka je, kdy se vedoucí představitelé Evropské unie proberou,“ řekl v souvislosti s pondělním zdražením Thierry Bros, který se na prestižní pařížské vysoké škole Sciences Po zabývá mezinárodní energetikou. Před dlouhodobými ekonomickými problémy Evropy kvůli energiím varoval ve stejný den i belgický premiér Alexander de Croo.

Debata o využití levné české elektřiny pro domácí odběratele by tak měla rychle začít i v české politice. Populistické výkřiky a na vodě postavené sliby o co největších podporách spotřebitelů či elektřině rozdávávané domácnostem zdarma problém neřeší.

Seriál SZ Byznys: Jak bojovat proti drahým energiím

Foto: Seznam Zprávy
SZ Byznys radí, jak na drahé energie.